

**COMMEMORACIÓ DE LES VÍCTIMES DE LA GUERRA CIVIL I LA
DICTADURA**

21 de gener 1939 - 21 de gener 2018

Tal dia com avui... de fa 79 anys

Per Judith Barbacil Mestres, historiadora

Bon dia,

Abans de tot vull agrair al consistori i a la comissió històrica de la ciutat per ser avui aquí. Per creure que el *Grup de Dones amb Memòria*, a les quals represento, podem fer una nova aportació per commemorar aquest 21 de gener com a dia de les víctimes de la Guerra Civil i la Dictadura a Vilanova i la Geltrú.

La memòria és primordial per a la vida quotidiana i per la pròpia identitat d'una col·lectivitat, però és una qualitat que pot passar inadvertida i la seva absència pot ser devastadora per mantenir vius els records i el orígens de la nostra existència.

Ja ho deia el cantautor Raimon, per cert, historiador de formació:

... qui perd els orígens, perd la identitat.

L'ajuntament de Vilanova i la Geltrú fa temps que va prendre bona nota d'aquesta necessitat de preservar el passat de la ciutat, i va potenciar, i encara potencia, la recuperació de la historiografia local amb la promoció d'estudis, publicacions, tallers a les escoles o creant i mantenint el nostre propi grup. Perquè tal i com podeu comprovar a la nova web de memòria històrica de la ciutat:

El concepte “memòria històrica” ha tingut arrelament a la nostra societat en els darrers anys. (...) Ens serveix per abordar una necessitat de la societat actual per conèixer i recuperar el nostre passat des de memòries volgudament amagades i desprestigiades.

Fer aflorar aquestes memòries col·lectives és un dels objectius de la Memòria Històrica. Una investigació i interpretació dels “fets històrics” que també s'acompanya amb la integració de tot un material sorgit dels relats de les persones que l'han viscut: les seves vivències i els seus records amb la voluntat d'enriquir i explicar els fets ocorreguts.

L'ajuntament de VNG crea la Comissió de Memòria Històrica per iniciar treballs de recuperació, reparació, commemoració i recollida d'informació, entre d'altres, en relació als materials disponibles dels anys 1939-1979 a Vilanova i la Geltrú. És l'inici d'un compromís que marcarà uns objectius, dels quals en llegiré dos:

- (...) L'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú ha de vetllar perquè la memòria històrica es converteixi en símbol permanent de la tolerància, de la dignitat dels valors democràtics, del rebuig dels

totalitarismes i del reconeixement de totes les persones que han patit persecució a causa de llurs opcions personals, ideològiques o de consciència.

l'objectiu que crec que dona sentit al dia d'avui, 21 de gener, és el següent:

- Ha d'impulsar la difusió de la història i del nostre passat amb la voluntat de propiciar el diàleg i el debat per tal de sensibilitzar i involucrar el conjunt de la ciutadania des del coneixement i la reflexió.(...)

Crec que l'existència de la commemoració en el dia d'avui necessitava d'aquesta introducció. Els esforços moltes vegades no són prou reconeguts però aquest consistori, independentment de la seva composició, ha tingut clar que aquesta era la línia a seguir, una línia que a vegades potser ha costat més per problemes pressupostaris però mai per voluntat. I ha tirat endavant gràcies també a la unitat política, el treball de les diferents regidories i sobretot pel seu capital humà. La mateixa existència del Grup de Dones amb Memòria, amb 19 anys de fer camí, així ho testimonia.

l'aquesta tasca de preservar és complexa. No podem obviar que Vilanova i la Geltrú és una ciutat amb un ampli patrimoni material i

immaterial. Aquest patrimoni és tan extens que amb prou feines el podem conservar i mantenir de la manera que a tots ens agradaria. Encara hi ha molta feina a fer, però si mirem el got mig ple enlloc de mig buit veurem que no s'ha deixat mai de treballar. Avui és un nou exemple.

Paul Preston deia al Prefaci de *Vilanova i la Geltrú 1936-1939. Guerra civil, revolució i ordre social* de F.X. Puig Rovira

No hi ha cap dubte que les aportacions més importants de la historiografia espanyola són els estudis locals. En un moment en què cada vegada es dóna més urgència política a la qüestió de la memòria històrica, els estudis esmentats constitueixen una aportació de primer ordre.(...)

Avui tots plegats ho tornarem a fer, posarem en valor temps passats per comprendre els temps presents. Perquè evocar és recuperar del bagul dels records l'experiència reconstruïda, però l'evocació d'aquests fets de vegades no és fàcil. El 21 de gener de 1939 tampoc no va ser fàcil.

Situem-nos... any 1939... any de l'enfonsament de Catalunya i el de la marxa cap a la capitulació. L'any de l'inici d'una llarga

dictadura, l'any que va veure com una Segona Guerra Mundial colpia novament la vella Europa.

A casa nostra, l'any 1939 la població estava esgotada: la durada del conflicte, els bombardejos, els talls en els subministraments, la mobilització general...havien deixat empremta.

Hem de recordar que la Guerra Civil ha estat definida com l'assaig general de la Segona Guerra Mundial o, fins i tot, com la primera fase d'aquest terrible esdeveniment. La població civil va patir bombardejos aeris i navals indiscriminats i sistemàtics, Vilanova i la Geltrú per ser considerada punt de valor estratègic i fou objectiu de guerra. El ferrocarril, la indústria de guerra, les defenses de costes i la indústria estratègica posaven en el mapa la ciutat. Vilanova i la Geltrú va ser una de les 140 poblacions catalanes que van ser bombardejades entre 1936 i 1939. Segons les estimacions i els últims estudis, la ciutat va patir 12 bombardeigs que provocaren 27 morts.

Aquests atacs s'iniciaren el mes de maig de 1937 i es prolongaren, amb diversa intensitat, sent especialment intensos l'estiu i la tardor de 1938 i el gener de 1939. Es tractava d'una estratègia de desgast i els avions atacants venien gentilment de part d'italians i alemanys des de Mallorca. La resposta a aquests atacs fou fonamentalment

passiva (construcció de refugis, punts d'observació, tècniques d'evacuació...).

A la ciutat es construïren nombrosos refugis, alguns fets a nivell familiar i d'altres a partir de la iniciativa de l'ajuntament. La defensa passiva va aconseguir d'evitar que el nombre de víctimes fos més elevat. Pel que fa als refugis antiaeris, els dos més destacats que tenim a Vilanova són el de sota la plaça de la Vila i el de sota de l'Església de Sant Antoni.

Algunes companyes del *Grup Dones amb Memòria* i nenes petites en aquells anys i , majoritàriament, filles dels vençuts ...encara recorden :

Quan hi havia bombardeigs ens amagàvem sota una barca on sentíem el rebombori de les bombes. Per anar als refugis s'escoltava una sirena que es podia sentir per tota Vilanova. Els serenos ens feien fora de casa i anàvem a casa d'uns amics de la Geltrú i ja ens hi quedàvem tota la nit, ens va explicar l'Assumpció Brull

.

La Pepita Maria ens va afegir:

Jo tinc una visió de quan una veïna ens va embolicar amb una manta i vam sortir al carrer i només se sentien sirenes. Darrere venia la

meva germana que era més petita que jo. Vaig passar pel carrer de l'Aigua on hi havia uns pins molts grans. Jo treia el cap per la manta, sentia la sirena i veia aquells pins. Al refugi hi havia matalassos blancs i blaus ratllats. Altres vegades ens posàvem a sota escala.

Altres evocacions infantils foren les que compartiren amb nosaltres la Madrona Gras i la Sílvia Cremades. La primera ens va dir:

Me'n recordo que ens van dur a la Plaça de la Vila però era un lloc molt fosc amb llums d'oli penjats i amb molta gent. Al meu pare no li va agradar i ens va tornar a portar a casa i va dir que si passava alguna cosa ens passaria a tots.

Per la seva part la Sílvia ens deia:

A mi m'explicava la meva mare que ens posàvem a sota de l'escala. Tenia una amiga que venia a casa meva per refugiar-s'hi. La meva mare sempre em deia que em posava a la boca un tros de fusta perquè no em tallés la llengua. La foscó sempre em va fer por fins que em vaig casar. Tothom corria cap als refugis.

La derrota a la [batalla de l'Ebre](#) el mes de novembre de 1938 va marcar un punt d'inflexió. Catalunya havia perdut la capacitat de resistència.

Així doncs, la fi s'intuïa i, en aquest context, les tropes franquistes tenien el camí gairebé lliure per iniciar l'[ocupació militar de Catalunya](#).

Els bombardejos pocs dies abans de l'ocupació s'intensificaren per a facilitar l'entrada de les tropes franquistes, dificultar la retirada republicana i pel mateix preu acabar d'espantar la població civil.

El 15 de gener queia [Tarragona](#), a Vilanova li va tocar el 21 de gener.

Xavier Garcia en un dels fragments extrets de *Vilanova i la Geltrú 1936-1939. Guerra civil, revolució i ordre social* de F.X. Puig Rovira descriu així l'ambient d'aquests dies:

Ja feia dies que a Vilanova tot era gent que es retirava. A peu, en camions, en tren. Desordenadament. Campi qui pugui. No hi havia ordre ni concert.

El dia 21 de gener no només fou el de la retirada, el de la destrucció de la fàbrica Pirelli per part de les tropes republicanes, el de nous bombardejos per part d'hidroavions alemanys, sinó també el de la incertesa. La ciutat havia de ser ocupada pel general Juan Yagüe i pel seu tristament conegut Cuerpo de Ejército Marroquí.

D'ells m'ha quedat pel record una de les històries que més vegades em va explicar la meva pròpia àvia, la Rosalia Mercader, una adolescent de quasi quinze anys en aquells moments:

Ens avisaven que ens tanquéssim, i que sobretot les noies no sortíssim per a res perquè venia “el moro Juan”.

Amb els anys i llegint vaig entendre què em volia explicar la meva àvia...

El Grup de Dones amb Memòria també recorda aquella entrada a les set de la tarda:

Tot i ser petita, recordo que els pares van dir que no ens moguéssim de casa, que no sortíssim perquè deien que no sabien què passaria. Tota la família es va esperar a casa, ens explicava la Madrona Gras.

I la Neus Figuerola afegia:

Mon pare se'n va anar a França en ferrocarril mentre jo estava amb els avis de la Mª Àngela Prat. Estàvem al refugi de la plaça de les Neus.

Vilanova havia caigut.

De l'endemà, les dones del grup ...recordem tots que eren nenes en aquells moments, ens detallen:

D'aquell dia recordo com entraven els soldats, pel carrer Sta. Anna, per la Rambla Samà. Els soldats donaven pa i xocolata. Tothom els anava al darrere per a que els donessin coses. Sobretot la canalla, deia la Pepita Boj que llavors tenia 7 anys.

La Judith Salvó ens afegeix:

Era molt petita. Però després els de casa sempre ho han anat explicant .

A casa hi van entrar quatre o cinc soldats... només hi érem les dones. Al pare se l'havien emportat a Astúries.

Els soldats quan van arribar, ho van fer amb un porc. Aquest porc el van matar a l'eixida i el van cuinar. El que no es van menjar ens ho van deixar a nosaltres per a que el saléssim i ens el mengéssim. En aquell moment, tenir aquest menjar a casa va ser una cosa molt bona.

Quan vam acabar de dinar un soldat es va posar a plorar perquè recordava que havia matat a la Batalla de l'Ebre.

D'aquell mateix dia la Conxita Ventosa en el seu diari íntim *Temps de guerra* apunta:

*El pare busca , sense parar , la manera de sortir de Barcelona.
Sabem que ahir al vespre va ser ocupada Vilanova. Què deu ser de
casa i dels amics?*

Evidentment, la nostra ciutat no era el punt i final. Les tropes franquistes havien de continuar ocupant Catalunya i el següent destí era clar: Barcelona.

El [26 de gener Barcelona](#) va ser ocupada sense resistència també per les tropes del general Yagüe. El 4 de febrer queia [Girona](#) i sis dies després les tropes franquistes arribaven a la frontera francesa.

Mig milió de persones havien creuat la frontera francesa vers l'exili, concentrats en els camps d'on una bona part ja no tornaria mai més en sentit invers.

L'acabament de la guerra es proclamava el dia [1 d'abril](#).

Entre els nombrosos problemes humans derivats de la Guerra Civil (incorporació de joves a les unitats militars per lluitar al front, organització dels serveis a la rera guarda, acollida de refugiats o desplaçats de zones de front, problemes de la vida quotidiana a la rera guarda, bombardeigs, morts en situacions diverses, etc.) n'hi ha un que encara no ha estat estudiat amb tota la precisió necessària,

almenys pel que fa a l'àmbit local de Vilanova: l'exili. Molts ciutadans de Vilanova, des del gener de 1939, van passar la frontera de França, dels quals, un bon nombre no van tornar a Vilanova, mai més o fins al cap de bastants anys. En quines circumstàncies van passar la frontera? On i com van ser "acollits" a França? On van residir i de què van viure un cop "estabilitzada" la nova situació personal? Els que van marxar a altres països, on van anar? Quin nombre de ciutadans van seguir aquest camí? Aquestes són algunes qüestions que es plantegen en analitzar l'exili, que fins ara no tenen una resposta completa que permeti analitzar i poder sintetitzar una informació de conjunt. Que permeti adquirir una visió concreta i fidedigna del fenomen, referit a Vilanova i queda pendent per a futurs estudis tot i els intents de Francesc Xavier Puig Rovira.

D'aquesta realitat plantejada i de la repressió interna que van fer els vencedors , una companya del grup, la Conxita Cazorla, ens explica:

Jo vaig saber que el meu pare havia estat a la presó perquè m'ho va dir la meva germana fa només uns 10 anys, un dia parlant de coses de casa. Els meus pares mai no m'ho van explicar. El pare va ser denunciat un cop van arribar els nacionals i va estar uns mesos a la presó.

I la Núria Gil afegeix:

Quan la mare va morir (jo ja tenia 33 anys), ordenant els seus papers em vaig trobar una carta del pare enviada des d'Arles el 15 de febrer de 1939, que com tots sabreu era un camp de concentració de França. Del pare recordo el dia que va tornar a Vilanova, però d'aquells anys mai no en vam parlar gaire per por justificada.

Per acabar , l'Esther i la Irene Díaz en expliquen:

La nostra història comença fa més de 15 anys amb la mort del nostre pare. Com es fa a totes les cases ens vam posar a ordenar papers però no ens esperàvem trobar el que vam trobar. Nosaltres sabíem que el pare havia estat carabiner de la República. Sabíem també que havia marxat amb en Negrín (president del govern), que havia estat a Arles, que els van prometre que si tornaven a Espanya no els passaria res i un cop arribats van ser agafats i enviats al camp de concentració de León (avui el Parador San Marcos). Quan nosaltres preguntàvem detalls, ell es negava a explicar-nos res. Malauradament, a causa del seu silenci els detalls els hem descobert a partir de la seva mort. Ara suposem que a León s'hi va estar aproximadament un any, el van reclamar des de Vilanova i el "General jefe" el va deixar anar amb la condició que no sortís de la vila.

Ja ho veieu, el dia 21 de gener va marcar un abans i un després. Tot el que ens envolta en aquest moment va canviar de nom i de funció. El Saló de plens va passar a ser la seu dels consells de guerra, gran símbol de la forta repressió. La plaça de la Vila de plaça de la República a plaza 18 de julio i Vilanova i la Geltrú... Villanueva y la Geltrú. Són les històries de “després de la guerra”, perquè en el llenguatge popular: abans de la guerra i després de la guerra encara detallen moltes i moltes coses. I quan un poble pateix una guerra aquest poble queda marcat, però si aquesta guerra és civil, les cicatrius si no s’han tancat bé s’obren fàcilment. És el nostre cas? Crec que la resposta tots la tenim al cap.

El meu “iaio” alguna vegada ho deia: *Yo era un chico, vivía en Ateca, me tocó hacer la guerra en el bando nacional... no tendrían que haber nunca guerras, nunca.*

I del franquisme, encara ens queda també parlar-ne més com ja apuntava l’Albert Tubau en el seu darrer estudi. Ja ho veieu, de feina no ens en falta.

I bé, amb la nostra petita aportació, hem volgut fer de fil conductor per a la construcció de la història local. Hem volgut anar de les petites històries a la gran història.

I hem de continuar rescatant la memòria de les dones, de dones de la nostra ciutat, de dones que han treballat i que han viscut a la Vilanova i la Geltrú dels darrers noranta anys. Fa uns anys ens vam preguntar: Cal fixar-se amb elles com a testimonis del nostre passat més recent? Cal que els preguntem com ha estat el dia a dia a la seva ciutat durant aquest període? Té importància el que ens han d'explicar? Afortunadament aquestes preguntes han tingut moltes respostes i s'han aconseguit veus i memòries que permeten teixir la nostra història, la d'homes i dones.

Perquè fer parlar les dones és recuperar la meitat o més de la nostra societat. Fer parlar les nostres dones més grans és saber dels nostres orígens i saber dels camins que hem de fer. Fer parlar, però també saber escoltar i escriure. A partir de la nostra eina més primària, la veu, les nostres dones grans comparteixen amb nosaltres la seva memòria. I amb aquest exercici, és quan, davant dels nostres ulls, aquestes dones grans es transformen en grans dones. Dones nascudes al segle XX i adaptades al segle XXI, amb la memòria plena del grans canvis d'aquest darrer segle. Testimonis del dia a dia , però també testimonis de la història d'un país i d' una ciutat. Noms anònims que es converteixen en noms reconeguts, en models a seguir. Aquest és el cas de les dones del taller, dones que volen deixar a les generacions futures un camí passat per on els joves reconeixin el present i construeixin el futur. Per què té memòria el futur? Nosaltres creiem fermament que sí.

Gràcies a tots i totes.